

LEX MAIESTATIS: GENEZĖ IR VYKDYTOJAI

Doc. Aleksandra Teresė Veličkienė

Lietuvos teisės universitetas, Valstybinio valdymo fakultetas, Kalbos kultūros katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 71 45 83
Elektroninis paštas kkk@ltu.lt

Pateikta 2001 m. lapkričio 20 d.

Parengta spausdinti 2002 m. birželio 19 d.

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Teisės istorijos katedros vedėjas
prof. habil. dr. Mindaugas Maksimaitis ir šio fakulteto Šeimos teisės ir proceso katedros
prof. habil. dr. Pranciškus Stanislovas Vitkevičius*

S a n t r a u k a

Remiantis išlikusiais rašytiniais Antikos šaltiniais, straipsnyje norima įrodyti, kad politiškai nestabilioje Romos valstybėje įstatymai buvo aiškinami taip, kaip atrodė naudinga ir teisinga principsui bei jo aplinkai. Kovodami su menama arba tikra Senato opozicija ir savo asmeniniais priešais, principsai plačiai naudojo įstatymą, kuris dar Respublikos metais numatė bausmes už pilietinį nepaklusnumą arba riaušes – vadinamuoju *lex maiestatis*. Pagal šį įstatymą politines bylas rengė ir kaltinamąsias kalbas Senate sakė delatoriai – dažniausiai garsūs to meto teismų oratoriai. Jų buvo labai daug ir iš įvairių socialinių sluoksnių. Emocinė jų kalbų dinamika – sujaudintas, įtemptas, kai kada lyg pametantis giją, bet greitai ir vėl prie tos pačios temos grįžtantis kalbėjimas, būdingas to meto filosofinei bei kitos krypties literatūrai. Kadangi delatorių kalbų teliko menki fragmentai, apie jų stilių galima spręsti iš Senekos ar Tacito, Kvintiliano ar Plinijaus tekstų bei jų meninių ypatybių. Seneka ne šiaip sau dėsto, bet aistringai įrodinėja, žavisi ar piktinasi, pats save pertraukia, Tacito pasakojimo emocinė įtampa didėja, o atomazga žada stiprų efektą, Kvintilianas savo klausytojams siūlo žavėtis garsųjų delatorių suktais ir efektingais posakiais ir netikėtomis išvadomis. Visa tai rodė, jog Respublikos idealų visuma *virtus* (tarnavimas savo valstybei, padorumas, asmeninis susikaupimas, didinga ir rami politikų iškalba ir kt.) pamažu nebeteko paklausos ir pamato. Jų vieton atėjo išžūlumas, energija ir Romos „menų meno“ – oratorystės deformacijos.

Šio straipsnio tikslas – pabandyti remiantis rašytiniais Antikos šaltiniais įrodyti, kad I a. politinių kovų atmosferoje Romos valstybės įstatymai buvo aiškinami ir taikomi ne taip, kaip reikalavo senoji *ius aequum* – teisingoji teisė, o taip, kaip buvo naudinga principsui. Šio bandymo specifika yra ta, kad remiamasi ne išlikusių Romos įstatymų sąvadais ar juristų darbais, o Antikos istorikų (Tacito, Svetonijaus), filosofo Senekos, retorikos Kvintiliano raštuose išlikusiomis pastabomis ar net skaičiavimais.

Minėtų šaltinių patikimumas yra įrodytas. Tacito (55–120 m.), parašiusio „Germaniją“, „Dialogą apie oratorius“, „Analus“ bei „Istoriją“, pateikiami faktai ir interpretacijos laikomi patikimais, jo požiūris į Romos Imperijos pradžią padarė didelę įtaką XVIII–XX a. historiografijai. Pats Tacitas pabuvo ir kvestoriumi, ir konsulu, ir net Azijos prokonsulu. Savo kūriniams jis panaudojo Senato aktus, istorinių veikėjų memuarus, Romoje išleidžiamas kasdienes žinias ir t. t. Jaunesnysis Tacito amžininkas Svetonijus (70–160 m.) iš pradžių buvo advokatas, o Hadriano laikais tvarkė šio imperatoriaus kanceliariją. Mus pasiekė Svetonijaus veikalas „Dvylikos cezarių gyvenimai“, kuriame jis panaudojo imperatorių archyvus, įvairius memuarus, amžininkų liudijimus. Tiesa, Svetonijus laikomas kompiliatoriumi, savo šaltinius jis ne visada vertindavo kritiškai. Tiberijaus meto istoriko Valerijaus Maksimo rinkinį „Apie nuostabius darbus ir sentencijas“ sudaro įvairūs istoriniai pavyzdžiai, čia randama kitų autorių nepamintų faktų. Filosofas ir rašytojas Seneka (4 m. pr. Kr.–65 m.) penkerius metus kartu su

pretorionų viršininku Afranijumi Buru vietoj visai jauno Nerono faktiškai valdė Romą. Iš daugelio jo kūrinių mūsų temai svarbiausi jo „Laiškai Liucilijui“ bei traktatai–dialogai, kuriuose daug užuominų ir žinių apie baisią politinių persekiojimų atmosferą. Be viso kito, Senekos kūriniai tam tikra prasme gali būti kaip to meto politinių bylų oratorių stiliaus pavyzdys. Minėti autoriai, patys gyvenę ir aktyviai veikę toje epochoje, kai respublikinės pilietinės bendruomenės vertybės daugeliui dar atrodė prasmingos ir prestižinės, gerai matė, kad Imperijos pradžios princepsai su Respublikos „atgyvenomis“ kovoti stengėsi be gailės, nepaisydami moralės ir teisės normų. Vienas iš stipriausių ir baisiausių jų ginklų buvo *lex maiestatis*.

Klasikinis romėnų teisės požymis – baudžiamosios teisės tapimas savarankiška ir gana išsivysčiusia sritimi. Pamažu susiformavo pagrindinės nusikaltimo (*crimen*) sudėty, nusikaltimo, kaltės, kėslo, precedento, pakaltinamumo, nusikaltimo bendrininko ir kitos sąvokos. Gana anksti keletas nusikaltimų rūšių – pasipriešinimas pareigūnui, melaginga priesaika ir kt. – pateko į baudžiamosios teisės sritį. Už panašius nusikaltimus baudavo valstybė (nuskandinimas, pasmaugimas, nukirsdinimas ir pan.). Respublikos viduryje, nors ir neilgą laikotarpį, mirties bausmė Romos piliečiui buvo panaikinta, dažniausiai praktikuojamas ištėmimas ir turto konfiskacija. Tačiau vis dar nebuvo nusikaltimų bei bausmių sistemos, todėl teisėjai, siūlydami vieną ar kitą bausmę, turėjo laisvas rankas. Netgi Digestuose valstybės išdavystės sąvoka suformuluota taip neaiškiai, kad galėjo duoti kelią bet kokiai savivalei. Valstybės interesų atstovu baudžiamosiose bylose galėjo būti bet kuris (su mažomis išimtimis) pilietis: pretoriaus patvirtintas privatus kaltintojas jau tapdavo pareigūnu. Jis galėjo įtariamojo namuose daryti krata, užantspauduoti dokumentus, priversti reikiamus asmenis duoti parodymus ir t. t.

Dar karalių epochoje (753–510 m. pr. Kr.) nusikaltimas valstybei buvo vadinamas *perduellio* ir buvo baudžiamas nukryžiuoimu. Respublikos metais *lex minutae maiestatis*, reiškęs valstybės bei tautos įžeidimą, atsirado apie 150 m. pr. Kr. ir imtas taikyti gana plačiai. 100 m. pr. Kr. *lex Apuleja* taikytas prieš tribūnų teisių pažeidimus bei pilietinių neramumų organizavimą. 91 m. pr. Kr. *lex Varia* nukreiptas prieš tuos, kurie rengdavo ginkluotas riaušes. *Lex Cornelia* (apie 80–81 m. pr. Kr.) už pasipriešinimą magistratui, už pareigūno įgaliojimų viršijimą arba valstybės garbės įžeidimą numatė tėmimą. Pagal *lex Iulia* (46 m. pr. Kr.) į *crimen minutae maiestatis* sritį įėjo sąmoningas arba baimės nulemtas valstybės interesų išdavimas, dezertyravimas, maištai, finansiniai nuostoliai valstybei ir kt.

Res publica – „valstybiniai reikalai“, romėnų įsivaizduojami kaip visapusiškas ir gilus žmogaus įtraukimas į bendruomenės gyvenimą, kaip asmeninė piliečių atsakomybė už valstybės likimą, kaip tiesioginis kiekvieno piliečio dalyvavimas sprendžiant įvairius jos klausimus, II–I a. pr. Kr. po truputį keitėsi. Didėjant ir turtėjant piliečių bendruomenei daugėjo pinigų, tačiau, nesiskverbdami į visuomenės organizmą, jie neplėtojo gamybos, o tik vartojimą. Prabangos dalykai žlugdė ankstesnį paprastumą ir patriarchalines gyvenimo normas, pakirto senąsias moralines vertybes (*virtus*). Garbingų Romos piliečių, aktyvių žmonių energija, iniciatyva bei valia, būdamos susijusios su senąja tvarka, tapo su ja jau nebesuderinamos. Romėnų ištikimybė savo istorinėms šaknims dabar ima reikštis kaip konservatyvizmas ir net sąstingis, o bendruomenės raida – kaip plėšrūniškumas (*capacia*) ir įžūlumas (*audacia*). Kai buvo nukariauta daug tautų ir įsteigta daug provincijų, padidėjo turto ir valdžios troškimas, prasidėjo Senato kova su plebsu, pilietiniai karai, kurių metu ir plebėjas Marijus, ir aristokratas Sula pamynė įstatymus bei *mores maiorum* (senolių papročius). Nuo tol buvo kovojama tik dėl valdžios. Tacitas [7, Hist. II, 38] teigia, jog tada „dievų pyktis sumišo su žmonių pasiutimu“*.

Romos istorijos pradžioje pirmieji sukūrė įstatymus ir patys jiems pakluso karaliai (*reges*), vėliau decemvirai, kurie stengėsi apsaugoti visų teises. Tačiau vėliau teisingoji teisė (*ius aequum*) sunyko, nes įstatymus imta leisti luomų kovos įkarštyje ir jėga verčiama jiems paklusti. Teisė, gimusi ir vysčiusis kaip piliečių bendruomenės teisė, prasidėjus jos krizei ir esant netinkamam valstybiniam aparatui, nebegalėjo atitikti gyvenimo reikmių, tapo neveiksminga, nebepajėgianti apginti visų piliečių, tad ją ėmė naudoti savo tikslams tarpusavy

* Visur iš lotynų kalbos versta autorės.

kovojančios politinės grupuotės. Sulos, per pilietinį karą nugalėjusio Marijų, pirmas žingsnis buvo opozicijos sunaikinimas. 82 m. pr. Kr. Sula sudarė proskripcinius sąrašus (*proscriptio* – sąrašas žmonių, kurie be teismo būdavo paskelbiami esantys už įstatymo ribų; už kiekvieno įrašytojo galvą buvo nustatytas atlyginimas, vergai paleidžiami laisvėn, palikuonys negalėjo eiti visuomeninių pareigų). Pirmajame Sulos proskripciniame sąrašė buvo įrašyta 80 vardų, vėliau pridėta dar 220, dar vėliau – tiek pat. Slėpusieji proskribuotuosius privalėjo būti baudžiami mirties bausme.

Tarp nužudytųjų buvo daug nekaltų, tapusių savivalės arba asmeninių Sulos šalininkų nesutarimų aukomis. Daug ką pražudė tiesiog dideli turtai. Valerijus Maksimas rašo, jog proskribuotųjų skaičius siekė 4700. Tarp jų buvo 40 senatorių ir 1600 „raitelių“ luomo žmonių [8, IX, 2, 1]. Tačiau čia, matyt, minima tik aukštuomenė, o iš tikrųjų teroro aukų buvo dar daugiau. Masiškai konfiskuodamas turtą, diktatorius atsilygino savo šalininkams. 43 m. pr. Kr., pasibaigus pilietiniam karui, pirmas antrojo triumvirato (Antonijaus, Lepido, Oktaviano) aktas vėl buvo proskripcijos. Bendras nužudytųjų be teismo skaičius – 300 senatorių ir 2000 „raitelių“, tarp jų buvo ir Ciceronas. Ir vėl – didžiulės sumos pinigų iš konfiskacijų ir slegianti baimė, apėmusi didžiąją visuomenės dalį.

Čia reikia pasakyti, kad jau Sula proskripcijas vis dėlto legalizavo, nors ir atgaline data (pagal 81 m. pr. Kr. *lex Cornelia de maiestate*). Šis įstatymas numatė įsteigti *quaestio perpetua* (nuolatinės komisijas). Vėliau analogiški įstatymai buvo priimti Gajaus Julijaus Cezario bei Augusto Oktaviano valdymo metais. Tačiau jie draudė tik pilietinių karų praktiką: žudyti magistratus, maištauti, uzurpuoti magistrato pareigas ir daryti kitus panašius nusikaltimus. Tiesa, šio toks posūkis buvo matyti jau Augusto laikais, kai į šio įstatymo veiklos sritį pakliuvo sąmokslai (*coniurationes*). Tiberijaus valdymo (14–37 m.) pradžioje buvo smarkiai sustiprintas represinis aparatas, tuo pat metu dedamas ir to aparato juridinis pamatas: *lex maiestatis* nuo šiol baudė už bet kokį princepsso įžeidimą tremtimi ir turto konfiskacija [11, p. 191]. Taigi žodis „*maiestas*“, anksčiau reiškęs tik romėnų tautos (*populus Romanus*) didybę ir autoritetą, dabar taikomas ir princepsso asmeniui (*maiestas principis, maiestas augusta*).

Romėnų Senatas po Augusto mirties buvo abipusių išpuolių ir ginčų arena, kur beveik kiekvienas senatorius traukdavo atsakomybėn savo priešus. Ši kova buvo nuožmi ir paprastai baigdavosi politine arba fizine nugalėto asmens mirtimi. Iš dorų žmonių „daugumos“ ir turėjusios tikrąją valdžią „mažumos“ sudarytas Senatas kovojo ne tik dėl politinių lozungų ar socialinių programų nesutapimo, bet ir dėl to, kad tai buvo dvi priešingos sąmonės rūšys, du vienas kitą atstumiantys dvasinių vertybių lygiai. Ir tam gerai tiko *lex maiestatis*, padaręs beveik visada mirtinu nusikaltimu princepsso (imperatoriaus) asmens įžeidimą ir sulyginęs jį su nusikaltimu visai Romos valstybei. Apkaltinti dalyvavę sąmoksluose prieš imperatorių žuvo ir „daugumos“ vadas bei jos interesų reiškėjas Helvidijus Priskas ir Seneka bei „mažumos“ lyderis ir teoretikas Eprijus Marcelas.

Tacitas „Agrikolos biografijoje“ [7, A, 2] mini tokį faktą: oficialiuose Senato protokoluose (*acta senatus*) buvo užfiksuota, jog mirties bausmė buvo paskirta ne tik Trazeją Petą bandžiusiam ginti Arulenui Rustikui bei Helvidijų Priską gynusiam Herenijui Senecionui, bet ir jų knygoms. Domiciano pageidavimu prižiūrėti, kaip deginamos jų knygos, turėjo ne kaip įprasta edilai, o *triumviri capitales* – pareigūnai, atsakingi už kalėjimus ir mirties bausmės vykdymą. „Mirties bausmę“ knygoms simbolizavo ir tai, jog jos buvo deginamos toje forumo vietoje, kur būdavo vykdomos tikros mirties bausmės žmonėms.

Pirmieji politiniai procesai prasidėjo 15 m., valdant Tiberijui. Paminėtinas Bitinijos provincijos pretoriaus Granijaus Marcelo procesas. Kaltintojas Cepionas Krispinas pareiškė, kad Marcelas šmeižęs Tiberijų ir išrinkęs blogiausią iš Tiberijaus ydų perteikė tai kaip Marcelo žodžius. Be to, Marcelas buvo apkaltintas tuo, kad sau pasistatęs aukštesnę negu Tiberijaus statulą ir kad numušęs nuo Augusto statulos galvą uždėjo Tiberijaus atvaizdą. Apie šį procesą rašė Svetonijus [6, Tib. I, 74]. Tiesa, dar pridėtas kaltinimas turto prievartavimu (*crimen repetundarum*). Marcelas buvo nuteistas būtent pagal šį kaltinimą, tačiau pats faktas, kad buvo svarstomi ir pirmieji, rodė visai naują tendenciją. Nuo šiol stambūs turto prievartavimai kvalifikuojami kaip „*crimen maiestatis*“, o tai nedavė galimybės teisiamojo giminičiams surasti jam gynėją.

16 m. Senate buvo svarstoma garsi Augusto žmonos Stribonijos giminaičio Libono Druzo byla: jis buvo apkaltintas ruošęs sąmokslą. Tacitas rašo, kad jam inkriminuojami buvo tik ryšiai su chaldėjais ir okultiniai veiksmai, nukreipti prieš Tiberijų bei garsius senatorius [7, Ann. II, 27–32; IV 29, 31; VI 10]. Tačiau tais laikais magija ir tikras sąmokslas mažai kuo skyrėsi, tad Libonas, suprasdamas, kad nebus išteisintas, nusižudė. Tiesa, Tiberijus sakė, kad būtų jo pasigailėjęs, tačiau Libonas vis tiek buvo pripažintas kaltu, o jo turtas išdalytas kaltintojams. Kai kurie iš jų be eilės tapo pretoriais. Kaltinamajam buvo pritaikyta ir dar viena bausmė – *damnatio memoriae*, t. y. Libono atvaizdai negalėjo būti nešami šventinėse eisenose, šio „sąmokslu“ atskleidimo dieną rengiami aukojimai, o jo savižudybės diena paskelbta švente. Toks posūkis įvyko, matyt, dėl dviejų priežasčių: imperatoriaus valdžia stengėsi sustiprinti savo saugumą, o senatoriai, nuolat nesutariantys dėl savo asmeninės padėties Senate, nesibodėjo pasinaudoti proga ir atsikratyti konkurentų.

Buvo ir kitokio pobūdžio procesų. Štai „raitelis“ Klutorijus Priskas mirusio Germaniko garbei parašė poemą, o gavęs didelį honorarą tokia veikla nutarė užsiimti ir ateityje. Kai surigo Tiberijaus sūnus Druzas, Priskas iš anksto parašė tokio pat pobūdžio panegiriką ir neatsargiai apie tai prasitarė girdint daugeliui. Jo bylą svarstant Tiberijus Senate nedalyvavo, o senatoriai, norėdami Tiberijui įsiteikti, pareiškė esą už mirties bausmę. Grįžęs Tiberijus išbarė senatorius už labai greitai įvykdytą bausmę, bet ir padėkojo už jų pastangas, kartu lyg pabrėždamas, kad Priskas buvo kaltas. 25 m. įvyko teismo procesas prieš Kremucijų Kordą, parašiusį istorinį veikalą „Annales“, kuriame jis gyrė senuosius respublikonus Brutą bei Kasijų, nužudžiusius Cezarį [7, Ann. IV, 34]. Tikroji Kordo apkaltinimo priežastis tikriausia buvo jo nesutarimai su galingu pretorijaus prefektu Sejanu, bet formalus kaltinimas buvo Bruto ir Kasijaus šlovinimas. Ta knyga atrodė tartum protestas prieš principato sistemą, nes Cezario žudikai buvo tapę kovos su principatu simboliais. Kordas nusižudė.

Antroje Tiberijaus valdymo pusėje procesų pagal *lex maiestatis* dar padaugėjo (14–23 m. jų buvo 11, o 23–31 m. – 18). Ypač pagausėjo bausmių už įžeidimą žodžiu arba tam tikru veiksniu. Persekiojimo iniciatyva dabarėjo iš princepsu ir jo artimų žmonių. 31 m. Tiberijus netikėtai apkaltino sąmokslu rengimu patį Sejaną. Sejanas buvo įviliotas į Senato posėdį, sugautas ir nužudytas, o prieš jo šalininkus prasidėjo baisios represijos. Sejano mirties diena – spalio 18-oji buvo paskelbta švente, spalio 24 d. buvo nužudyti jo vaikai, o po poros dienų – žmona Apikata. Terorui nuolat stiprėjant Senatas svarstė beveik vien bylas pagal *lex maiestatis*. 31–37 m. įvyko maždaug 52 procesai, 16 apkaltintųjų buvo nubausti mirtimi, 11 nusižudė patys. Proceso metu mirė (o gal nusižudė) oratorius, istorikas ir poetas Azinijus Galas. Nuo 28 m. kartu su Tiberijumi visą laiką praleidęs Kokcejus Nerva numarino save badu.

Remdamiesi Tacitu, Svetonijumi, Dionu Kasijumi bei kitais autoriais mokslininkai teigia, kad Tiberijaus valdymo metais įvyko bent 79 procesai pagal *lex maiestatis* [11, p. 150–151]. Tačiau visai realu, kad pagal šį įstatymą mirtimi buvo nubausta dar daugiau žmonių, nes ši bausmė buvo taikoma ne tik Romoje, apie kurią kalba minėti šaltiniai, bet ir provincijose.

Vėlesni imperatoriai, ypač Kaligula, Neronas, Domicianas, irgi naudojo šiuo įstatymu, nes per jį žuvo labai daug žmonių. Kadangi tai vyko pilietinės taikos metais, visą šį terorą galima laikyti tokiu pat normalaus gyvenimo pažeidimu kaip ir pilietinių karų *iniuria* – teisės pažeidimais, kurių gausu buvo Sulos ir Marijaus kovų metais.

Bet kas gi buvo tie žmonės, kurie rinko šiems procesams kaltinamąją medžiagą ir dažniausiai patys sakydavo kaltinamąsias kalbas? Kas juos pagimdė, kiek jų buvo ir kaip jie buvo vadinami? Vadinami jie buvo *delatores* (lot. *defero, detuli, delatum, deferre* – pranešti, perduoti). Nesant tinkamo lietuviško atitikmens, mes juos vadinsime delatoriais, nes žodis „įskundėjas“ reikštų tik dalį jų veiklos. O dabar atsakysime, kas jie buvo ir kas juos pagimdė. Romėnų gyvenime žmogaus talentas valstybinėje veikloje buvo neatskiriamas nuo jo iškalbos talento: tarp dešimties pačių geriausių Domiciano epochos teismų oratorių aštuoni priklausė Senato „mažumai“; dar prie Vespasiano nuo politinės arenos nuėję Eprijus Marcelas, Licinijus Mucianas ir Antonijus Primas buvo iš „mažumos“ ir visi trys – garsūs oratoriai. Tais laikais aukščiausia oratorių dvasinės veiklos rūšis buvo teismų ir politinė iškalba, nes ji teikė gyvenimišką naudą: iškalba (*eloquentia*) atneša šlovę ir princepsu malonę, pinigų ir įtakin-

gumą, patenkina garbės troškulį. Bendresne prasme teismų (ypač politinių procesų) oratoriaus veikloje pats svarbiausias dalykas buvo ryšys su „šios dienos“ gyvenimu, aktyvus dalyvavimas savo meto garsių žmonių ginčiuose ir konfliktuose. Rusų mokslininkas G. Knabe [12, p. 153] daro išvadą, jog „iškalbos meno atsigavimas I a. pradžioje sietinas su politine kova tarp princepsa bei Senato ir šia prasme pratęsė romėnų pilietinės oratorystės tradicijas“.

Įsigalėjęs Cezario diktatūrai Ciceronas jau po kelerių metų apgailestavo, kad romėnų tautos forumai pamiršo tobulą iškalbą, vertą romėnų ausų. Tiberijaus valdymo pabaigoje istorikas Velėjus Paterkulas „Romos istorijoje“ aiškino, kodėl iškalba paskutiniame Respublikos amžiuje patyrė visišką nuopuolį. Kvintilianas parašė knygą „Apie iškalbos meno sugedimo priežastis“. Šiai temai skirtas Tacito „Dialogas apie oratorius“. H. Zabulis cituoja Anonimą (hipotetinį Pompėjų), kurio nuomone, iškalba ir dorovė yra susijusios, o jeigu laisvės stoka valstybėje verčia įžymiuosius oratorius nutilti arba paverčia juos pataikūnais ir taip sužlugdo jų talentus, tai dorovės nuosmukis sužlugdo asmenybių laisvę jų pačių veiksmais ir valstybės laisvę iš viso nebetenka prasmės [2, p. 302]. Minimas autorius net sušunka: „Tad ar ne geriau tokiems, kokie esame, būti kitų valdžioje, o ne laisviems?“. Šios knygos personažas, nežinomas filosofas, teigia, jog Romos Imperijoje klestinti „teisėta vergija“ primena dirbtinio nykštukų auginimo narvą. Apibendrinamas žymių kultūros veikėjų nuomones, G. Knabe daro išvadą, jog oratoriaus meno smukimo pirmoji priežastis buvo visuomeninio–politinio pobūdžio, nes iškalba romėnams – laisvės išraiška ir garantija. Tik valstybėje, kurioje svarbūs sprendimai aptariamieji viešai, menas įrodinėti ir įtikinėti turi prasmę, gyvena ir plėtojasi, o ten, kur tokius sprendimus priima princepsas ir jų vykdymą garantuoja karinė jėga, oratoriui nėra ką veikti, ir jo menas nyksta. Būtent individualybių ir požiūrių susidūrimas, jų varžymasis ir sudaro tą psichologinį klimatą, kuriame klesti žodžio menas [12, p. 145].

Kai oratoriaus gabumai atverdavo duris politinei karjerai, iškalbos studijos buvo pagrindinis jaunuomenės užsiėmimas. Tačiau Respublikos pabaigoje ir pačioje Imperijos pradžioje (baigiant Augusto valdymu) žodžio reikšmei stipriai smukus iškalbos ir toliau buvo mokoma. Niekada dar nebuvo tiek daug retorių (iškalbos mokytojų) kaip valdant Augustui. Kasmet tas mokyklas baigdavo daugybė jaunų žmonių, apsvaigusiu nuo mokytojų bei bendramokslų pagyrų, pasitikinčių savimi, svajojusių apie Respublikos oratorių šlovę. Tačiau daugumos iš jų laukdavo uždaros teismų salės, nuobodžiaujantys arba skubantys teisėjai, iš anksto nustatyta kalbos teismo procese trukmė, besibylinėjantys dėl sklypų ar ežių žmonės. Na, o jeigu oratoriui sekdavosi, tai galėjo būti net pavojinga, pavyzdžiui, Kaligula ketino Seneką nubausti mirtimi vien dėl to, kad šis jam girdint sakė labai gražią kalbą. Tais laikais saugu buvo tik vidutinybei, o talentas laikytas tokiu pat nusikaltimu kaip ir neslepiamas padarumas. Tad išsisukti būdavo galima tik paskyrus savo talentą tarnauti imperatoriui.

Kruopščiai išstudijavę Cicerono kalbas, mokiniai atsigręždavo į savo meto oratorius. O to meto garsiausi oratoriai jau buvo *delatores*. Mokiniai aistringai skaitė jų kalbas, įsimindavo ir kartodavo geriausias ištraukas, žavėjosi drąsiais išpuoliais ir suktomis frazėmis. Net ir jų mokytojai, retorikai, neretai pateikdavo gana keistų pavyzdžių. Štai Kvintilianas žavisi Julijumi Afrikiečiu (Julius Africanus), kuris iš provincijos Galijos buvęs pasiūstas į Romą pasveikinti Nerono mirus jo motinai. Oratorius, žinoma, turėjo laikytis oficialios versijos, kad Nerono motina Agripina, susekta ruošiant sąmokslą prieš sūnų, pati nusižudė, o Neronas dėl to liūdįs. Julijus Afrikietis sakęs Neronui: „Valdove, tavo provincija Galija prašo tave vyriškai pakelti savo ... laimę!“ [1, VIII, 5, 15]. Ak, kokia frazė! O ir Seneka buvo ne mažiau sąmojingas laiške, kurį jis Nerono vardu ta pačia proga parašė Senatui: „*Salvum me esse adhuc nec credo nec gaudeo!*“ (Aš ir netikiu, kad išsigelbėjau, ir nedrįstu džiaugtis!). Buasje [10, p. 146] teigia, jog „Kvintilianas mato čia tik retorinę figūrą ir be piktos valios cituoja ją savo mokiniams, matyt, nenujausdamas, kokie pavojingi gali būti tokie pavyzdžiai“.

Tačiau ne vien tik toks auklėjimas gimdė delatorius. Svarbi jų atsiradimo priežastis buvo materialinė nauda, kurią delatorius gaudavo pagal *lex de maiestate*, – ketvirtis nuteistojo asmens turto. Be to, ši dalis dar būdavo padidinama, jei auka pasitaikydavo ypač įžymi arba svarbi. Kai buvo nuteisti myriop Trazeja Petas ir Servilijus Soranas, pagrindiniai kaltintojai gavo po 5 mln. sestercijų; tokiu gėdingu būdu kai kas susikraudavo milžiniškus turtus.

Du garsūs delatoriai – Eprijus Marcelas ir Vibijus Krispas – taip uždirbo 300 mln. sestercijų. Už delatorių paslaugas, beje, buvo mokama ne tik pinigais – po kiekvieno garsaus teismo proceso jiems būdavo dalinamos pretorių bei edilų pareigos. Kažkada buvusios labai garbingos Respublikos magistratūros tapo premija už gėdingą veiklą. Tacitas rašo [Hist. I, 2], kad padorūs žmonės ypač piktinosi matydami, jog „delatoriai puikuojausi pontifikų ar konsulų vardais kaip iš priešų atimtu grobiu”. Tiberijaus valdymo pabaigoje konsulatą gauti kitu būdu nei sunaikinant kokį nors šio imperatoriaus priešą jau buvo beveik neįmanoma. Toks pat kelias į magistratūras buvo ir valdant Domicianui.

Reikia pasakyti, kad delatoriai dažnai būdavo ne tik energingi ir labai talentingi, bet ir pasižymėjo greita reakcija kilus pavojui; na, o pavojai jų gyvenime buvo dažni: godumas, valdžios troškimas ir net artistinis susižavėjimas rizika dėl rizikos dažnai pastatydavo juos ant bedugnės krašto. Štai Titui Vinijui, kurį Tacitas vadina *capax* (plėšrus), *callidus* (karštas) ir *audax* (įžūlus) ir kuris dar jaunystėje buvo sėdėjęs kalėjime bei du kartus patekęs į imperatoriaus nemalonę, kiekvienas toks pavojus baigdavosi paaukštiniu (69 m. jis buvo konsulu). Senatorius ir garsus delatorius Fabricijus Vejentonas, 83 m. irgi buvęs konsulu, taip pat mėgo žaisti su ugnimi. Jis tyčiodavosi iš laikomo jo draugu Nerono, tačiau atsipirko tik ištrėmimu. Kai Nerono nebeliko, Vejentonas mikliai susikūrė „tironijos aukos” aureolę, o valdant Flavijams vėl pateko į visagalę „mažumą”. Po Domiciano mirties vėl išsilaike valdžioje, ir jo galia dar labiau sustiprėjo.

Šie žmonės buvo dideli garbėtroškos, turto ir šlovės siekė be jokio saiko. Titas Vinijus savo paveldėtojams paliko tokią milžinišką sumą, kad jo testamentas buvo pripažintas negaliojančiu. Vibijus Krispas savo turtais pralenkė Augustą, Markas Mucianas iš savo asmeninių lėšų galėjo padengti pilietinio karo išlaidas. Turtus jie susikraudavo įvairiais būdais: priedavodami testamentus, imdavo kyšius už advokatavimą teismuose ir, žinoma, teikdami delatorių paslaugas. Buitinė šių žmonių audacia (įžūlumas) reikšdavosi įvairiai – štai Titas Vinijus, puotaudamas pas imperatorių, pavogė brangiausią taurę, Vibijus Krispas dviprasmiškas užuominas apie Domicianą laidydavo jo priėmimo kambaryje, Otonas savo meilužė padarė Nerono sužadėtinę Popėją. Visuomeninė jų veikla buvo taip pat begėdiškai įžūli. Akvilijus Regulas, savo įskundimais pražudęs aristokratą Marką Licinijų Krasą, pasamdė žudikus, kad tie jam atneštų Kraso brolio Pizono Liciniano galvą, mat norėjo išvengti keršto. Į atneštą galvą jis įsikabino dantimis – štai kokia aistra, šėtoniškas temperamentas ir įžūlumas jį valdė! Tacitas pasakoja [7, Hist. IV, 42], kad Liciniano žmonai sunkiai susirgus Regulas drįso ateiti pas ją ir išreikalauti, kad ir jo vardas būtų įtrauktas į jos paveldėtojų sąrašą.

Visi luomai turėjo savo delatorius. Be vergų, libertinų, kareivių, buvo ir aristokratų – Kornelijus Dolabela, Emilijus Skauras, Porcijus Katonas. Buvo kuklių, besigailinčių dėl savo vienąkart žengto begėdiško žingsnio – Svetonijus mini tokį Silijų Italiką [6, III 7, 3]. Buvo žemos kilmės delatorių, kurie turtų ir galios įsigijo tik vėliau. Tacito vadinamas „Nerono dvaro baidykle” Vatinius, kažkada buvęs batsiuviu, savo karjerą pradėjo kaip dvaro juokdarys, mat buvo luošas. Prie Nerono jis pritapo savo šmeižtais ir galų gale privertė gailiai verkti tuos, kuriuos anksčiau juokino. Žymiausias Tiberijaus laikų delatorius Domicijus Aferas irgi ilgą laiką buvo nežinomas, neturtingas, pretoriumi tapo 42–jų metų. Žinodamas, su kokia neapykanta Tiberijus žiūri į visus, kurie susiję su jo giminaičio Germaniko šeimyna, Domicijus Aferas apkaltino Germaniko žmonos Agripinos giminaitę ir draugę Klaudiją Pulchrą sanguliuavimu su Furnijumi ir būrimais prieš Tiberijų. Visi suprato, kad smūgis skirtas būtent Agripinai. Procesas buvo triukšmingas, visa Roma tiesiog sulaukė kvėpavimą. Aferas, žinodamas, kad nuo šio smūgio baigties priklauso tolesnis jo likimas ir karjera, tiesiog „pralenkė pats save: tartum atsivėrė jo talentas ir kalba buvo tokia, kad niekada jam daugiau nesisekė taip sužibėti” [7, Ann. IV, 52, 66]! Tiesa, po keleto metų už šį triumfą jam teko gana brangiai sumokėti. Atėjęs į valdžią Kaligula negalėjo atleisti žmogui, kuris pasakė tokią aistringą kalbą prieš jo motiną. Aferas, norėdamas Kaligulai įsiteikti, pastatė jo statulą su užrašu, jog Kaligula, teturėdamas 27 metus, buvo du kartus konsulas. Imperatoriui toks įrašas nepatiko, jis įžvelgė nemalonią užuominą apie įstatymą, draudusį tokio jauno amžiaus žmogui būti konsulu. Aferas pasielgė gudriai: jis nepuolė aiškintis, o metėsi prie imperatoriaus kojų ir pareiškė, kad jam ne tiek baisi imperatoriaus galybė, kiek jo talentas (mat Kaligula, pats ilgai ruošėsis, pa-

sakė Senate kalbą prieš Aferą). Tada Aferas smulkiai pakomentavo Kaligulos kalbos grožybes. Kaligula buvo sužavėtas, kad jo oratorinį talentą išgyrė pirmasis Imperijos oratorius, ir šiam atleido.

Tiesa, Domicijus Aferas ne tik kaltino, bet kartais ir gynė dorus žmones. Ypač garsi už politinį nusižengimą mirtimi nubausto žinomo karvedžio žmonos Domicilos byla, kurioje Aferas buvo gynėjas. Tuo metu, kai įstatymas draudė apverkti nubaustus savo artimuosius, Domicila vyrą išdrįso palaidoti. Senate ją apkaltino sūnūs, o brolis ir draugai, matyt, irgi buvo prieš ją. Aferas gynė Domicilą. Tiesa, jis nekalbėjo energingai, nekėlė reikalavimų vardan žmogiškumo, o stengėsi kuo labiau sugraudinti teisėjus. Kvintilianas cituoja tuos Afero žodžius, kuriais jis kreipėsi į kaltintojus: „Nelaimingoji sutrikusi ir nebežino, kas leidžiama moteriai, kas privalu žmonai. Aš manau, kad savo skausme jinai sutinka jus ir klausia tave, savo brolių, jus, savo draugus, kokį jūs jai patarimą duosite?“ [1, IX, 2, 20]. Afero kalbų stilius buvo klasikinis: žodžius jis tardavo lėtai, susikaupęs, frazės būdavo ritmingos, nors į jas kartais įterpdavo keletą tą ritmą trikdančių žodžių, kad sakiniai nebūtų dirbtiniai.

Kitas ne mažiau garsus Nerono ir Domiciano laikų delatorius Akvilijus Regulus buvo labai kilmingas, tačiau jo tėvas nuskurdo ir vaikams paliko tik savo garsų vardą. Regulus nusprendė tapti oratoriumi, kad praturtėtų, tačiau neturėjo nei balso, nei atminties, nei fantazijos, išskyrus stiprią valią. Delatoriaus amatą jis derino su kita veikla – visokiom gudrybėm įsigydavo turtą pagal testamentus. Šia pelninga veikla tada užsiiminėdavo daugelis. Dideli viengunčių palikimai paprastai atitekdavo apsikriesiems, o iš jų Regulus buvo pats įžiliausias ir sumaniausias. Kai Velėjus Blezas mirties patalė panorą surašyti naują testamentą, Regulus nubėgo pas gydytojus prašydamas, kad pratęstų Blezo gyvenimo minutes, mat vylėsi, kad šis suspės įrašyti paveldėtoju jį, Regulą. Kai taip ir įvyko, Regulus tuoj pat kreipėsi į gydytojus: „Ko jūs verčiat jį taip ilgai kankintis? Jeigu jau negalite jam sugrąžinti gyvybės, tai duokite ramiai numirti!“ [4, II, 20; IV, 2].

Regulo kalbėjimo maniera, priešingai nei Domicijaus Afero, buvo šiurkštesnė ir netaisyklinga, vietoj Afero ritmingo ir ramaus kalbos tekėjimo bei nuosaikių spalvų – piktnaudžiavimas poezijos ir patetikos elementais, nuolatinis klausytojų proto audrinimas, pastangos apakinti netikėtu minties posūkiu, drąsios ir ryškios spalvos, greitis. Štai kaip oratorių Regulą apibūdina Plinijus: „Kartą Regulus, su kuriuo kartu buvome gynėjai toje pačioje byloje, man pasakė: „Tavo nuomone, reikia gerai ištirti viską, kas priklauso bylai, o aš iš karto matau, kur gerklė, ir už jos čiumpu“ [4, I, 20, 14]. Tiesa, jau Regului mirus Plinijus šiam baisiam delatoriui nepagailėjo ir gerų žodžių: „Jis gerbė savo profesiją, jam būdavo baisu, jis išbaldavo, jis pasirašydavo savo kalbas, nors atmintinai išmokti ir negalėjo. Ne tik ypatingas prietaringumas, bet ir didi pagarba savo darbui vertė jį apvesti dažais čia kairę, čia dešinę akį (dešinę – jei gynė ieškova, kairę – jei atsakova), užtepti baltą dėmelę čia ant vieno, čia ant kito antakio, nuolat tartis su haruspikais dėl bylos baigties“ [4, VI, 2, 2]. Kvintilianas teigia, kad teisme sakančiam kalbą labai svarbu elgtis kaip aktoriui ir ypač rūpintis savo veido ir akių išraiška: „*Dominatur autem maxime vultus*“ [1, 11, 3, 2, 72].

Tacito „Dialoge apie oratorius“ dialogo dalyvis Apras įrodinėja, kad Flavijų epochos iškalba pagrįsta gyvenimiškąja jėga, sveikata ir energija. Puiki esanti tik ta kalba, „iš kurios neišlenda gyslos ir negalima suskaičiuoti visų kaulų“. Tai ne tik požiūris į iškalbą, bet ir priešiško romėnų Senato tradicijai įkūnijimas, ir istorijos dinamizmo estetizacija. Apras šlovina veržlių, glaustų, vedančių tiesiai prie reikalo teismo kalbų tipą. Jo nuomone, iškalba vertinga tuo, kad sukelia baimę – delatoriaus Regulo žmonės bijo, na, o baimė paprastai stipresnė už meilę. Teismų iškalba jam – būdas gauti princepsu malonę ir terorizuoti kilmingus bei turtingus, pakliuvusius į nemalonę. Bet kitas šio dialogo dalyvis Maternas retoriškai klausia: „Kas iš Krispo ar Marcelo likimo verta pagarbos? Tai, kad jie išgyvena nuolatinę baimę, varo baimę kitiems? Tai, kad pasmerkti pataikauti jie niekada valdovams neatrodo vergais, o mums – laisvais?!“.

Tačiau delatorių intrigose ir susidorojimuose dar gyveno, nors išsigimusi ir nešvari, politinė aistra. Ji jaučiama ypatingoje šio meto iškalboje. Gaila, kad iš tų kalbų nieko neišliko, gal tik maži fragmentai. Dažnai tie negarbingi žmonės buvo talentingi, o jų kalboms laukinę jėgą suteikdavo dorų žmonių neapykanta ir panieka. Emocinė delatorių kalbų dinamika –

įtemptas, jausmingas, trūkčiojantis, nervingas, kartais patetiškas kalbėjimas. Čia galėtume pasinaudoti išlikusiais Liucijaus Anėjaus Senekos kūriniais ir kai ką pacituoti turėdami galvoje, kad šis filosofas, rašytojas ir politikas gyveno kaip tik toje epochoje, nusižudė įtartas dalyvavęs sąmoksle prieš Neroną, o jo veikalų stilistika daug kuo buvo panaši į garsiųjų to meto politinių teismų oratorių stilių. Traktate „Apie gyvenimo trumpumą“ [5, 3. 3] maksimalios įtampos ir galios Seneka siekia ne ilgais sakiniais – periodais, kur būtų papildančios ar paaiškinančios dalys, o trumpomis frazėmis, sentencijomis, klausimais – atsakymais: „Prisimink, kada tiksliai įvykdei savo užmojus, kiek dienų praėjo taip, kaip buvai numatęs, kada galėjai atsidėti sau, kada veidas buvo ramus, kada siela nedrebėjo, koks per tokį ilgą amžių padarytas darbas tikrai priklauso tau ir pagalvok, kokia daugybė žmonių apiplėšinėjo tavo gyvenimą tau nejaučiant, ką prarandi, kiek nusinešė beprasmis sielvartas, paika linksmybė, godi aistra, viliojantis bendravimo noras ir kaip mažai tau beliko; suprasi, kad miršti per anksti“ (versta D. Dilytės). Tiesa, opozicijai prieš šį „naująjį stilių“ vadovavęs Kvintilianas apie Seneką rašė: „Jo kalbėsena pagedusi ir visų ydų palaužta“ [1, X, 125]. Tačiau kiekviena epocha turi savo veidą, savo oratorius ir savo stilių. Išdailintų, rafinuotų frazių smarki srovė tekėjo ten, kurėjo užmarštin Respublikos idealai ir *mores maiorum*. Delatorių ir teroro epochos pabaiga buvo senosios Romos „menų meno“ pilietinės problematikos pabaiga. Į valdžią atėjus Antoninų dinastijai, kartu su teroru dingo politinės aistros, o išvien ir ankstesnioji iškalbos meno, kaip minties ir kultūros koncentracijos, reikšmė.

Tacito minimų delatorių sąrašas

Akvilijus Regulas (Istorija, IV, 42).
Anijus Faustas (Istorija, II, 10).
Antistijus Sosianus (Analai, XIII, 28; XIV, 48; XVI, 14; Istorija, IV, 44).
Cepionas Krispinas (Analai, I, 74).
Cestijus Severas (Istorija, IV, 41).
Dolabela Kornelijus (Oratorius, 34).
Domicijus Aferas (Analai, IV, 52, 66; XIV, 19).
Eprijus Marcelas Titas (Analai, XII, 14; XIII, 33; XVI, 22, 26, 28, 29, 33; Istorija, II, 53, 95; IV, 6–10, 42, 43).
Fabijus Romanas (Analai, XIV, 17).
Fabricijus Vejentonas (Analai, XIV, 50).
Firmijus Katas (Analai, II, 27, 28, 30; IV, 31).
Fontėjus Agripa (Analai, II, 30, 86).
Fulcinijus Trionas (Analai, II, 28, 30; III, 10, 13, 19).
Hisponas Romanas (Analai, I, 74).
Julijus Afrikanas (Oratorius, 14, 15; Analai, VI, 7).
Kalvisijus (Analai, XIII, 19, 21, 22; XIV, 12).
Klaudijus Demianus (Analai, XVI, 10).
Kornelijus (Analai, VI, 29, 30).
Kosucianus Kapitonas (Analai, XI, 6; XIII, 33; XIV, 48 ir t. t.).
Lelijus Balbas (Analai, VI, 47, 48).
Lukanijus Laciaras (Analai, IV, 68, 69, 71; VI, 4).
Metijus Karas (Agrikola, 45).
Mucianas Markas (Istorija, I, 10, 76 ir t. t.).
Opsijus Markas (Analai, IV, 68, 71).
Ostorijus Sabinas (Analai, XVI, 23, 30, 33).
Pakonijus Markas (Analai, III, 67).
Petilijus Rufas (Analai, IV, 68).
Pinarijus Nata (Analai, IV, 34).
Plancijus Varas (Istorija, II, 63).
Porcijus Katonas (Analai, IV, 68).
Petas (Analai, XIII, 23).
Salienas Klementas (Analai, XV, 73).
Satrijus Sekundas (Analai, IV, 34; VI, 8, 47).
Servilijus Tuskas (Analai, VI, 29, 30).
Skauras Emilijus Mamerkas (Analai, I, 13; III, 23, 31, 66; VI, 9, 29, 30).
Tarkvinijus Priskas (Analai, XII, 59; XIV, 46).
Vatinijus (Analai, XV, 34; Istorija, I, 37).
Vibijus Serenas Gajus (Analai, II, 30; IV, 13, 28–30).
Vibijus Serenas (sūnus) (Analai, IV, 28, 29, 36).
Vinijus Titas (Analai, I, 1, 6 11–14, 31–34, 37 ir t. t.).

Išvados

Lex maiestatis imtas taikyti Respublikos pabaigoje už tam tikrų rūšių *crimina publica* – pilietinių riaušių organizavimą, aukštųjų magistratų pareigų uzurpaciją ir pan. Imperijos pradžioje, kai atsirado aiškios monarchijos tendencijos, o Respublikos meto piliečių laisvė dar nebuvo užmiršta, princepsai baiminosi, kad Senatas gali sugrąžinti senąją tvarką. Prasidėjus represijoms prieš garsius senatorius–menamus ar tikrus opozicionierius, *lex maiestatis* tampa ta rykšte, kuria naudojosi ypač įtarūs princepsai (Tiberijus, Neronas, Domicianus ir kt.). Politines bylas rengė ir kalbas Senate vykusių procesų metu sakė tam tikra žmonių rū-

šis–delatores, už savo paslaugas gaudavę didžiulius pinigus, o dažnai ir aukštas pareigas. Delatorius gimdė politinės tikrovės jau nebeatitinkanti oratorių rengimo sistema bei princepsų jiems teikiamos malonės. *Lex maiestatis*, tapęs įstatymu, baudžiančiu už princepso asmens įžeidimą, atvedė į tai, kad buvo išnaikinta daug žymių politikos bei kultūros veikėjų, nenorėjusių tapti princepso pavaldiniais arba nesuvokusių, kad prasidėjo nauja epocha. Apie garsias tų dažnai talentingų politinių bylų oratorių kalbas galime spręsti tik iš trumpų likusių fragmentų arba palyginimo su Senekos bei kitų to meto rašytojų tekstais.

LITERATŪRA

1. **Kvintilianas**. Marci Fabii Quintiliani de Institutione Oratoria libri duodecim. – Hannoverae, 1826.
2. **Longinas**. Knygelė apie pakylėtumą. – Vilnius, 1997.
3. **Meise E.** Untersuchungen zur Geschichte der Julisch–Klaudische Dynastie. – München, 1969.
4. **Plinijus**. C Plini Caecili Secundi epistularum libri novem. Rec. H. Keil. – Lipsiae, 1873.
5. **Seneka**. Seneque Dialogues, tome second. – Paris, 1923.
6. **Svetonijus**. C. Suetoni Tranquilli praeter Caesarum libros reliquiae / ed. G. Brugnoli. – Leipzig, 1972.
7. **Tacitas**. C. Cornelii Taciti opera quae supersunt. – Lipsiae, MDCCCLIV.
8. **Valerijus Maksimas**. Valeri Maximi Dictorum factorumque memorabilium Libri novem. Ex typographia Societatis Bipontinae. 1884.
9. **Бартошек М.** Римское право. – Москва, 1989.
10. **Буасье Г.** Картины древне–римской жизни. – Санкт–Петербург, 1896.
11. **Егоров А.** Рим на грани эпох. – Москва, 1985.
12. **Кнабе Т.** Корнелий Тацит. – Москва, 1981.

Lex maiestatis: Genesis and Implementors

Assoc. Prof. Aleksandra Teresė Veličkienė

Law University of Lithuania

SUMMARY

By the sunset of the Republic of Rome lex maiestatis made provisions for the punishment of provoking riots, civil disobedience and financial damage against the State. At the dawn of the Empire, the law was directed towards the Opposition of the Senate. Famous orators of the time became delatores: they would collect incriminating evidence, give Speeches of accusation and receive a part of the convict's property.

The great number and impudent behaviour of the delatores is interpreted by the historians of Rome as a result of an outdated and perverse training System of the orators.